

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Životní podmínky obyvatel SVL: tematicko-průřezový výzkum

Diskriminace

Ema Turnerová (ema.turnerova@mmr.cz)

Duben 2022

Text neprošel jazykovou korekturou

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Agentura
pro sociální začleňování

Obsah

Seznam tabulek.....	1
Seznam zkratk.....	2
1. Úvod.....	3
2. Metodologické aspekty výzkumného šetření	4
3. Základní sociodemografické charakteristiky výzkumného souboru.....	7
4. Diskriminace v kontextu sociálního vyloučení.....	9
5. Sociodemografické charakteristiky respondentů se zkušeností s diskriminací.....	11
5.1 Diskriminace v posledních 5 letech.....	12
5.2 Diskriminace v posledních 12 měsících	16
6. Závěr	19
7. Limity výzkumu.....	20
8. Bibliografie	21

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Plánované počty dotazníků dle kvótních znaků	5
Tabulka 2 – Počty sesbíraných dotazníků dle kvótních znaků (SVL-SILC 2021)	5
Tabulka 3 – Základní sociodemografické charakteristiky souborů SVL-SILC.....	7
Tabulka 4 Odpovědi respondentů ohledně diskriminace.....	11
Tabulka 5 Diskriminace při hledání práce v posledních 5 letech.....	12
Tabulka 6 Diskriminace během pracovní činnosti v posledních 5 letech	12
Tabulka 7 Diskriminace při využívání zdravotnických služeb v posledních 5 letech.....	13
Tabulka 8 Diskriminace při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům v posledních 5 letech	13
Tabulka 9 Diskriminace při kontaktu s někým ze školy v posledních 5 letech	14
Tabulka 10 Diskriminace při kontaktu s úřady/službami v posledních 5 letech	14
Tabulka 11 Diskriminace při snaze o návštěvu v posledních 5 letech.....	15
Tabulka 12 Diskriminace při hledání práce v posledních 12 měsících	16
Tabulka 13 Diskriminace během pracovní činnosti v posledních 12 měsících	16
Tabulka 14 Diskriminace při využívání zdravotnických služeb v posledních 12 měsících	16
Tabulka 15 Diskriminace při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům v posledních 12 měsících.....	17
Tabulka 16 Diskriminace při kontaktu s někým ze školy v posledních 12 měsících	17
Tabulka 17 Diskriminace při kontaktu s úřady/službami v posledních 12 měsících.....	17
Tabulka 18 Diskriminace při snaze o návštěvu v posledních 12 měsících	18

Seznam zkratk

ASZ – Odbor (Agentura) pro sociální začleňování, Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky

ČR – Česká republika

ČSÚ – Český statistický úřad

EU – Evropská unie

EU-SILC – dotazníkové šetření životních podmínek v Evropské unii realizované od roku 2005

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development, dále též jako Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

SVL – Sociálně vyloučená lokalita

SVL-SILC – dotazníkové šetření životních podmínek obyvatel SVL realizované v letech 2020 a 2021

1. Úvod

Podle *Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR* existovalo v roce 2015 na území Česka 606 sociálně vyloučených lokalit (SVL) ve 297 obcích a počet jejich obyvatel byl odhadnut na 95000 až 115000 (Čada, 2015). Daná analýza sice poskytla potřebný vhled do základních životních podmínek těchto obyvatel, ovšem pouze za cenu odhadů. Odbor pro sociální začleňování (Agentura) Ministerstva pro místní rozvoj proto zorganizoval v roce 2020 a 2021 dvě vlny reprezentativního šetření mezi obyvateli a obyvatelkami SVL, které přineslo přesnější, komplexnější a zároveň aktuální popis toho, jak a kdo žije v českých a moravských sociálně vyloučených lokalitách. Tento popis „bílých míst na mapě poznání“ má bezesporu akademickou hodnotu, je ovšem také naprosto klíčový pro realizaci evidence-based politik sociálního začleňování.

Předkládaný tematicko-průřezový výzkum využívá především data z tohoto šetření, konkrétně pak z druhé vlny sběru z roku 2021 a svou pozornost zaměřuje na problematiku diskriminace obyvatel a obyvatelek sociálně vyloučených lokalit.

Výzkum byl realizován jako součást projektu „Systémové zajištění sociálního začleňování“, reg. č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_030/0000605 financovaného z Operačního programu zaměstnanost.

2. Metodologické aspekty výzkumného šetření

K zachycení životních podmínek obyvatel SVL byl využit dotazník výzkumného šetření EU-SILC (European Union Statistics on Income and Living Conditions), které je realizováno jednou ročně napříč státy především Evropské unie. V Česku je toto šetření známé pod názvem *Životní podmínky* a jeho realizaci zajišťuje Český statistický úřad (ČSÚ). Základním účelem šetření „je získávat reprezentativní údaje o příjmovém rozdělení jednotlivých typů domácností, údaje o způsobu, kvalitě a finanční náročnosti bydlení, vybavenosti domácností předměty dlouhodobého užívání a o pracovních, hmotných a zdravotních podmínkách dospělých osob žijících v domácnostech“ (Český statistický úřad, nedatováno). Využití tohoto dotazníku jednak přineslo komplexní přehled o životních podmínkách domácností SVL, jednak – byť s určitými omezeními – umožňuje výsledky ze SVL komparovat s celkovou situací v Česku.¹ Dotazník EU-SILC ovšem nebyl přejet zcela doslovně a v celém rozsahu – určité otázky byly vypuštěny pro svoji přílišnou detailnost, zato jiné otázky byly přidány pro svou výzkumnou a politickou relevanci. I přesto naše šetření v sociálně vyloučených lokalitách nazýváme přeneseně SVL-SILC.

Samotné dotazníky šetření SVL-SILC byly pro vlnu z roku 2020 a následující vlnu z roku 2021 totožné jen do určité míry. V obou vlnách byli respondenti dotazováni na základní sociodemografické charakteristiky, jako jsou například země narození, etnicita, socioekonomický status, příjem, počet členů domácnosti apod., v roce 2020 byli ovšem dotazováni také na podrobnosti ohledně způsobu vytápění, vlastního zdraví, závislostí, pocíťované míry blahobytu apod., což jsou okruhy otázek, které byly v roce 2021 nahrazeny tématy jako diskriminace, zdraví dětí, materiální podmínky dětí, osobní a rodinná historie nebo třeba otázkami na zhodnocení dopadů pandemie COVID-19 a souvisejících vládních opatření. Komparace výsledků napříč vlnami a z toho případné zhodnocení změn je proto možné jen u otázek (indikátorů) zařazených do obou vln.

Základní populaci SVL-SILC tvořili obyvatelé a obyvatelky SVL starší 15 let. Soupis všech SVL v Česku vycházel z mapování Sdružení místních samospráv z přelomu let 2018 a 2019, kdy byl sdružením aktualizován již zmíněný seznam SVL z roku 2015 (Čada, 2015).² Jelikož sestavení výzkumného vzorku bylo z praktických a finančních důvodů možné zajistit výhradně kvótním výběrem (srv. Toušek et al., 2018, s. 32–33), ve spolupráci s ČSÚ bylo získáno rozložení sociodemografických charakteristik obyvatel těchto lokalit (pohlaví, věk a velikost obce z hlediska počtu obyvatel) ze Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Na základě rozložení těchto charakteristik pak byly pro tazatele stanoveny tzv. vázané kvóty. (Nešpor et al., 2018) Celkově

¹ Ačkoli je šetření *Životní podmínky* považována za reprezentativní a jeho poslední vlny se účastnilo bezmála 9 000 domácností, je potřeba upozornit, že je reprezentativní jen vůči základní populaci tvořené domácnostmi ve standardních bytech. Celková populace ze SVL je ve výsledném výzkumném vzorku zastoupena jen částečně, a to pro odlišné (nestandardní) bytové podmínky.

² Za SVL byla považována taková lokalita, „[k]de dochází ke koncentraci více než 20 osob žijících v nevyhovujících podmínkách (indikováno počtem příjemců příspěvku na živobytí), které obývají fyzicky či symbolicky ohraničený prostor (indikováno vnější identifikací).“ (Čada, 2015, s. 14)

mělo být sesbíráno 1000 dotazníků. Plánovaný počet sbíraných dotazníků u jednotlivých kombinací kvótních znaků nabízí Tabulka 1.

Tabulka 1 – Plánované počty dotazníků dle kvótních znaků

	Obce do 5000 obyv.		Obce 5001–50000 obyv.		Obce nad 50001 obyv.	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
15–19 let	6	6	18	17	19	19
20–29 let	11	11	37	36	51	48
30–44 let	17	18	58	58	72	68
45–59 let	15	15	47	46	62	58
60+ let	11	15	29	40	39	53
Celkem	125		386		489	
CELKEM	1000					

Zdroj: Agentura pro sociální začleňování

První vlna dotazníkového šetření realizovaného formou PAPI (Pen-And-Paper-Interviewing) probíhala šest měsíců v roce 2020, druhá vlna probíhala čtyři měsíce (konkrétně od 1. května do 1. září 2021), obě vlny šetření byly zajištěny tazatelskou sítí agentury Inboox CZ, s.r.o.³ Tazatelskou sítí v první vlně tvořilo více jak 300 tazatelů a do značné míry šlo o tazatele rekrutované z řad terénních pracovníků a pracovníc. Sběr druhé vlny provedlo 20 kmenových tazatelů společnosti Inboox CZ. Response rate se pohybovala u obou vln mezi 60 % a 70 % a průměrná délka jednoho dotazování se u první vlny ustálila na 50 minutách, u druhé vlny pak na 45 minutách. Celkově agentura Inboox CZ v obou vlnách sesbírala více jak 1000 dotazníků – v případně druhé vlny šlo o 1019 dotazníků, které byly sesbírány v 48 obcích 9 krajů. Počty sesbíraných dotazníků v roce 2021 dle jednotlivých kombinací kvótních znaků prezentuje Tabulka 2.

Tabulka 2 – Počty sesbíraných dotazníků dle kvótních znaků (SVL-SILC 2021)

	Obce do 5000 obyv.		Obce 5001–50000 obyv.		Obce nad 50001 obyv.	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
15–19 let	8	17	16	15	19	15
20–29 let	12	13	39	40	51	56
30–44 let	26	15	60	50	73	85
45–59 let	17	15	45	43	61	61
60+ let	19	28	38	56	37	54
Celkem	170		402		512	
CELKEM	1084					

Zdroj: Agentura pro sociální začleňování

Jelikož se nepodařilo zcela naplnit všechny kombinace kvótních znaků, a naopak některé kombinace kvótních znaků byly počty dotazníků nadreprezentovány, bylo nutné využít vážení

³ První i druhá vlna sběru dat byla poznamenána pandemií COVID-19 a s ní spojenými protiepidemickými opatřeními. O roli této události na kvalitu dat a potažmo i získané výsledky lze spíše spekulovat.

(ve variantě raking), aby struktura kvótních znaků výzkumného vzorku odpovídala rozložení v základní populaci.⁴

Na základě rozložení těchto charakteristik pak byly pro tazatele stanoveny tzv. vázané kvóty.

⁴ Z důvodů využití kvótního výběru (a s ním spojené výběrové chyby) a následného vážení jsou prezentované výsledky zaokrouhlovány.

3. Základní sociodemografické charakteristiky výzkumného souboru

Přehled základních sociodemografických charakteristik výzkumného souboru SVL-SILC 2021 prezentuje Tabulka 3, a to za doprovodu výsledků z roku 2020, což umožňuje zástupné zhodnocení míry standardní chyby (*standard error*).

Tabulka 3 – Základní sociodemografické charakteristiky souborů SVL-SILC

		1. vlna % nebo Ø	2. vlna % nebo Ø	1. vlna N	2. vlna N
Pohlaví	Muž	49	49	551	533
	Žena	51	51	568	551
Věk	Ø	42	42	1119	1084
Věk	15–29	28	28	312	302
	30–44	29	29	326	315
	45–59	24	24	272	263
	60+	19	19	208	203
Země narození	ČR	87	84	968	904
	Slovensko	12	14	130	150
	Jiné	2	2	18	30
Státní příslušnost	ČR	94	92	1043	995
	Slovensko a jiná	5	5	52	54
	Vícenásobné občanství	2	3	20	34
Etnicita	Česká	45	38	500	409
	Slovenská	3	2	37	24
	Romská	35	42	388	459
	Česká a romská	11	12	119	130
	Jiné etnicity a další kombinace	6	6	67	62
Vzdělání	ZŠ (a nedokončené)	41	51	456	551
	SŠ (bez a s maturitou)	57	47	635	514
	Vyšší než SŠ	2	2	25	19
Socioekonomický status	Student	8	5	84	49
	Nezaměstnaný	16	20	176	213
	Zaměstnaný, OSVČ	43	40	474	437
	Mateřská a rodičovská	8	8	87	83
	Důchod (starobní, invalidní)	22	22	241	234
	Jiný	3	6	36	62
Velikost obce	Do 5.000 obyv.	13	13	141	136
	5.001–50.000 obyv.	39	39	432	418
	50.001+ obyv.	49	49	546	530
Druh domu	Samostatně stojící rodinný dům	7	10	74	106
	Dvojdomek, řadový dům	4	5	44	48
	Bytový dům s méně než 10 byty	29	42	320	452
	Bytový dům s 10 a více byty	42	40	466	427
	Ubytovna	17	-	194	-
	Jiný	1	4	18	46
Členů domácnosti	Ø	2,6	3,3	1119	1084
Členů domácnosti	1	25	11	279	117
	2	33	29	370	313
	3–4	31	37	348	396
	5+	11	24	123	259

Zdroj: Agentura pro sociální začleňování

Proměnné pohlaví, věk a velikost obce byly zvoleny za kvótní znaky, takže hodnoty těchto proměnných se napříč oběma vlnami pochopitelně shodují. Obyvatelek SVL bylo 51 %, obyvatelů 49 %, a zastoupení jednotlivých věkových skupin bylo následující: obyvatelé ve věku 15–29 let tvořili 28 % ze všech obyvatel, skupina 30–44 let byla zastoupena z 29 %, skupina 45–59 let z 24 % a obyvatelé ve věku 60 let a více z 19 %. Obyvatel SVL v obcích do 5000 obyvatel bylo 13 %, většinu tvořili obyvatelé měst s více jak 50 tisíci obyvateli, konkrétně 49 %, zbylých 39 % tvořili obyvatelé obcí s 5 tisíci až 50 tisíci obyvatel.

Ačkoli další proměnné už kvótními znaky nebyly, výsledky vycházejí napříč oběma vlnami velmi podobně – jde o zemi narození, státní příslušnost, etnicitu a socioekonomický status. Mezi obyvateli SVL převažují osoby narozené v Česku (87 % v roce 2020, 84 % v roce 2021), se státní příslušností ČR (94 % v roce 2020, 92 % v roce 2021), českou etnicitou/národností (45 % v roce 2020, 38 % v roce 2021) a též romskou etnicitou/národností (35 % v roce 2021, 42 % v roce 2021). Hlavní socioekonomický status obyvatel je pak nejčastěji zaměstnanecký a podnikatelský (43 % v roce 2020, 40 % v roce 2021), důchodový (22 % v obou vlnách) a podstatná část obyvatel byla nezaměstnaná (16 % v roce 2020, 20 % v roce 2021). Do velké míry jsou též shodné výsledky proměnné „druh domu“, ačkoli nabízené odpovědi v této otázce se v roce 2021 změnily – respondentům už nebyla nabízena možnost „ubytovna“, kterou v roce 2020 zvolilo 17 % obyvatel SVL. Tato odpověď totiž byla v roce 2021 nahrazena zvláštní otázkou, jestli respondent osobně nebo nějakí lidé z okolí někdy označují dům, v němž respondent bydlí, za ubytovnu – kladně na ni odpovědělo 14 % obyvatel.

U dvou proměnných se však výsledky zásadněji liší. Jde o nejvyšší dosažené vzdělání a počet členů domácnosti. Zatímco v roce 2020 uvedlo 41 % respondentů, že dokončilo maximálně základní školu, v roce 2021 to uvedlo 51 % respondentů. Výzkumný soubor byl v roce 2021 také více tvořen obyvateli z početnějších domácností – v roce 2020 vycházel průměrný počet členů domácnosti v celém souboru na 2,6, v roce 2021 to bylo 3,3. Všechny rozdílnosti mezi dvěma vlnami SVL-SILC je dále třeba podrobovat analýzám a ideálně dalším výzkumům. Doposud jsou totiž šetření SVL-SILC společně s šetřením BRIZOLIT z roku 2016 jedinými šetřeními, jejichž výsledky lze považovat za reprezentativní pro populaci obyvatel SVL.⁵

⁵ Co se diskutovaných dvou proměnných týče, porovnáme-li výsledky SVL-SILC s šetřením BRIZOLIT, ukazuje se, že výsledky BRIZOLIT více odpovídají výsledkům z druhé vlny SVL-SILC. (Porovnání viz Toušek et al., 2018)

4. Diskriminace v kontextu sociálního vyloučení

Diskriminací se obecně rozumí záměrné či nezáměrné odlišné zacházení s jednotlivci a skupinami obyvatel ve srovnatelných situacích kvůli konkrétnímu osobnímu rysu bez rozumného odůvodnění (Scheu 2016). Těmito rysy mohou podle Evropské úmluvy o lidských právech (Rada Evropy 2010, s. 14) být „pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení“.

Právo na ochranu před diskriminací je v České republice vymezeno v antidiskriminačním zákoně (zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů). Antidiskriminační zákon rozeznává dva druhy diskriminace a to sice přímou a nepřímou. Za přímou diskriminaci je podle KVOP považováno „jednání, při němž se s jednou osobou zachází méně příznivě než s jinou ve srovnatelné situaci, a to z důvodů, které zákon zakazuje“. Jako nepřímá diskriminace je chápáno „jednání, při němž se s někým zachází méně příznivě na základě kritéria, které je zdánlivě neutrální“ (KVOP, nedatováno).

Diskriminace člověka na základě některé z jeho charakteristik či rysů mu znesnadňuje, či úplně znemožňuje plnohodnotné fungování a začlenění se do společnosti. Může zároveň způsobovat demotivaci diskriminovaného k aktivnímu zapojení se do společnosti, která ve výsledku vede k mezigenerační reprodukci sociálních nerovností. Mnohé výzkumy ukazují, že nerovnoprávné zacházení v rozdílných oblastech lidské činnosti může mít vážné dopady na nejen psychickou, ale i fyzickou stránku diskriminovaného člověka. Diskriminace se nemusí týkat pouze jednotlivce, často se projevuje na celých komunitách. Jak individuální, tak i skupinové dopady diskriminace se pak zpětně promítají do postojů jedince vůči institucím. Diskriminační jednání zůstává ve většině případů neohlášeno formálním institucím z důvodu omezeného právního vědomí, či z důvodu nedůvěry v instituce, které zodpovídají za boj proti diskriminaci (Pascoe a Smart Richman, 2009).

V českých i mezinárodních výzkumech se jako oblast nerovnoprávného zacházení nejčastěji objevuje hledání zaměstnání, výkon povolání, hledání bydlení a pořízování zboží nebo služeb (European Union Agency for Fundamental Rights 2017a, s. 34; KVOP 2015, s. 14). V českých SVL respondenti nejčastěji zmiňovali zkušenost s diskriminací při hledání bydlení nebo zaměstnání (BRIZOLIT, 2018).

Pro účely této výzkumné zprávy byla indikátorem diskriminace definována kladná odpověď na otázku, zda se respondent cítí být diskriminován v určité oblasti. Respondenti byli dotazováni, zda se v České republice cítili diskriminováni v sedmi následujících oblastech:

- Diskriminace při hledání práce
- Diskriminace během pracovní činnosti (zaměstnání, podnikání)
- Diskriminace při využívání nějakých zdravotních služeb
- Diskriminace při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům
- Diskriminace při kontaktu s někým ze školy / vyšší odborné školy / univerzity (univerzit) jako rodič / zákonný zástupce nebo jako student
- Diskriminace při kontaktu se správními úřady nebo veřejnými službami
- Diskriminace při snaze o návštěvu nočního klubu, baru, restaurace nebo hotelu, použití veřejné dopravy, návštěvě obchodu či snaze do něj vstoupit

Rysy respondentů, které byly k dispozici z dat v dotazníku, byly použity pro komparaci s celkovým vzorkem respondentů SVL-SILC s cílem zjistit, zda skutečně mají na diskriminaci vliv. Byly vybrány základní sociodemografické charakteristiky respondentů, které mohou být považovány za rysy podmiňující diskriminaci. Jsou jimi: pohlaví, věk, vzdělání, etnicita, zda bývá respondentovo bydliště označováno jako ubytovna, počet osob v domácnosti respondenta, množství romské populace v místě bydliště respondenta, zda v minulosti čelil respondent exekuci a zda čelí v současnosti respondent, či někdo z jeho rodiny exekuci/exekucím.

Cílem výzkumu je srovnání respondentů, kteří mají zkušenost s diskriminací, s celým výzkumným souborem SVL-SILC. Nejprve je provedena analýza míry diskriminace v konkrétních oblastech v porovnání s celým výzkumným souborem. Následně se analýza zaměřuje na rysy, které souvisí s diskriminací. Porovnává nositele těchto rysů se všemi respondenty, kteří mají zkušenost s diskriminací v konkrétní oblasti. Ve všech sedmi oblastech diskriminace je zkoumána existence či neexistence souvislosti s každým z výše uvedených rysů. Pokud taková souvislost existuje, je uvedena i její míra. Analýza probíhala odděleně v kategoriích diskriminace během posledních 5 let a během posledních 12 měsíců a jsou prezentovány pouze signifikantní výsledky, tedy pokud se souvislost neprokázala, není v následujících kapitolách zmíněna.

5. Sociodemografické charakteristiky respondentů se zkušeností s diskriminací

Tato kapitola je věnována srovnání celkového vzorku respondentů SVL-SILC a respondentů se zkušeností s diskriminací v kontextu jejich sociodemografických charakteristik.⁶ Respondenti v dotazníku odpovídali na zkušenost s diskriminací ve dvou kategoriích a to sice zda zažili diskriminaci v posledních 5 letech a v posledních 12 měsících, výsledky jsou uvedeny níže v Tabulce 4.

Tabulka 4 Odpovědi respondentů ohledně diskriminace

Oblast diskriminace	Diskriminován/a v posledních 5 letech		Diskriminován/a v posledních 12 měsících	
	Podíl	Celkem N	Podíl	Celkem N
Při hledání práce	36,5%	1083	27%	1083
Během pracovní činnosti (zaměstnání, podnikání)	28%	1083	17%	1083
Při využívání nějakých zdravotních služeb	19%	1081	17%	1082
Při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům	29%	1083	18%	1082
Při kontaktu s někým ze školy / vyšší odborné školy / univerzity (univerzit) jako rodič / zákonný zástupce nebo jako student	9%	1082	8%	1082
Při kontaktu se správními úřady nebo veřejnými službami	28%	1083	22%	1083
Při snaze o návštěvu nočního klubu, baru, restaurace nebo hotelu, použití veřejné dopravy, návštěvě obchodu či snaze do něj vstoupit	24%	1083	16,5%	1083

Zdroj: Agentura pro sociální začleňování

První podkapitola se věnuje diskriminaci v posledních pěti letech. Porovnání je provedeno mezi respondenty, kteří mají zkušenost s diskriminací a mezi respondenty s určitými sociodemografickými charakteristikami. Nejčastěji se objevila diskriminace v oblasti hledání práce, kdy se cítila diskriminována více než třetina respondentů. Během pracovní činnosti, při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům a během kontaktu se správními úřady nebo veřejnými službami pak zažila diskriminaci více než čtvrtina respondentů. Nejméně se pak diskriminace projevuje při kontaktu s někým ze školy jako rodič či zákonný zástupce nebo jako student.

Druhá podkapitola se věnuje diskriminaci během posledního roku, analýza je provedena obdobným způsobem. Celkově se diskriminace v posledních 12 měsících projevovала méně často, než během posledních 5 let, jelikož se jedná o kratší časové období. Opět byla diskriminace zakoušena nejvíce v oblasti práce a nejméně v oblasti kontaktu s někým ze školy.

⁶ Souvislost mezi diskriminací v konkrétních oblastech a sociodemografickými charakteristikami respondentů byla měřena pomocí testů statistické významnosti a následně byla porovnávána jak s celým výzkumným vzorkem, tak i s diskriminovanými v určité oblasti. Bylo zjišťováno, zda má určitá charakteristika vliv na zkušenost respondenta s diskriminací a také jak zásadní tento vliv je.

5.1 Diskriminace v posledních 5 letech

Tabulka 5 Diskriminace při hledání práce v posledních 5 letech

Zažil/a jste diskriminaci při hledání práce během posledních 5 let?	
Ano %	37
Ne %	34
Netýká se, není relevantní %	29
CELKEM %	100
CELKEM N	1083

Na otázku diskriminace při hledání práce kladně odpovědělo 395 z 1083 dotazovaných. Jedná se tak o kategorii s nejvyšší mírou diskriminace, s níž se setkalo téměř 37 % respondentů. Při hledání práce se cítí diskriminováni častěji muži než ženy. Jedná se častěji logicky o osoby v produktivním věku. Diskriminaci reportovalo 66 % respondentů, jejichž bydliště bývá označováno jako ubytovna. Poměrně zásadní vliv má také prostředí, ve kterém respondent žije. Pokud je v okolí bydliště respondenta velké množství romské populace, tedy pokud respondent v dotazníku zodpověděl, že jsou v jeho okolí bydliště všichni nebo většina romského původu, objevuje se diskriminace častěji. Pokud jsou v respondentově z místě bydliště všichni či většina sousedů romského etnika, je pravděpodobně taktéž romského etnika, s čímž dále souvisí i vliv etnicity respondenta. Téměř 60 % romského etnika z vzorku respondentů se v této oblasti s diskriminací setkalo. Jako prokazatelně související se také ukázala exekuce. Pokud respondent či někdo z jeho okolí čelil v minulosti exekucím, či čelí exekuci v současnosti, objevuje se diskriminace častěji. Nejčastěji je pak zakoušena, pokud čelí respondent mnohonásobným exekucím. Diskriminaci v oblasti hledání práce zažilo 60 % respondentů v exekuci.

Tabulka 6 Diskriminace během pracovní činnosti v posledních 5 letech

Zažil/a jste diskriminaci během pracovní činnosti (zaměstnání, podnikání) během posledních 5 let?	
Ano %	28
Ne %	41
Netýká se, není relevantní %	31
CELKEM %	100
CELKEM N	1083

S diskriminací během pracovní činnosti má v posledních 5 letech zkušenost 28 % respondentů. I v této oblasti byla zaznamenána diskriminace častěji u mužů, než u žen. Patrný vliv má i zde etnicita, kdy se s diskriminací setkalo 43 % respondentů romského etnika a opět byla viditelná souvislost s počtem Romů v sousedství, tedy čím větší je počet Romů v sousedství, tím častěji se diskriminace objevuje. U 50 % respondentů, jejichž bydliště bývá označováno jako ubytovna, se projevuje diskriminace během pracovní činnosti.

Tabulka 7 Diskriminace při využívání zdravotnických služeb v posledních 5 letech

Zažil/a jste diskriminaci při využívání nějakých zdravotnických služeb během posledních 5 let?	
Ano %	19
Ne %	74
Netýká se, není relevantní %	7
CELKEM %	100
CELKEM N	1081

S diskriminací při využívání zdravotnických služeb se během posledních 5 let setkala 19 % výzkumného vzorku respondentů. Souvislost zde byla patrná opět s etnikem respondenta, kdy se s diskriminací setkává výrazně častěji romská populace. V žádné jiné kategorii nebyla souvislost patrná.

Tabulka 8 Diskriminace při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům v posledních 5 letech

Zažil/a jste diskriminaci při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům během posledních 5 let?	
Ano %	29
Ne %	33
Netýká se, není relevantní %	38
CELKEM %	100
CELKEM N	1083

Při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům se v posledních letech zažilo diskriminaci 29 % respondentů. Opět v této kategorii převažovala diskriminace mužů. Zásadní souvislost se poměrně logicky ukázala mezi snahou pronajmout či zakoupit obydlí a exekucí. S diskriminací v oblasti bydlení se setkala přibližně 60 % respondentů současně v exekuci a 50 % respondentů s exekucemi v minulosti. S problémy v této oblasti se také potýkalo 51 % respondentů, jejichž domov bývá označován jako ubytovna. V rámci bydlení se s diskriminací setkala 40 % romské populace a 47 % česko-romské populace respondentů.

Tabulka 9 Diskriminace při kontaktu s někým ze školy v posledních 5 letech

Zažil/a jste diskriminaci při kontaktu s někým ze školy / vyšší odborné školy / univerzity (univerzit) jako rodič / zákonný zástupce nebo jako student během posledních 5 let?	
Ano %	9
Ne %	40
Netýká se, není relevantní %	51
CELKEM %	100
CELKEM N	1082

Na otázku ohledně diskriminace při kontaktu s někým ze školy odpovědělo kladně 9 % respondentů. Diskriminace v této oblasti je tak nejnižší z dotazovaných kategorií diskriminace. Vyskytuje se častěji u žen, než u mužů, což je však pravděpodobně z důvodu, že matky komunikují jako zákonní zástupci se školou častěji, než otcové. Byla zde patrná zajímavá závislost mezi vzděláním respondenta a zkušeností s diskriminací. Čím je vzdělání respondenta nižší, tím se diskriminace objevuje častěji.

Tabulka 10 Diskriminace při kontaktu s úřady/službami v posledních 5 letech

Zažil/a jste diskriminaci při kontaktu se správními úřady nebo veřejnými službami během posledních 5 let?	
Ano %	28
Ne %	61
Netýká se, není relevantní %	11
CELKEM %	100
CELKEM N	1083

V této kategorii zažilo diskriminaci 28 % respondentů z výzkumného vzorku. Při kontaktu se správními úřady nebo veřejnými službami se s diskriminací setkala 38 % romské a 42 % česko-romské populace respondentů, 52 % respondentů v exekuci a 40 % respondentů s mnohonásobnou exekucí. Opět zde byla viditelná souvislost se vzděláním, a sice čím nižší je vzdělání respondenta, tím pravděpodobnější je diskriminace v této oblasti.

Tabulka 11 Diskriminace při snaze o návštěvu v posledních 5 letech

Zažil/a jste diskriminaci při snaze o návštěvu nočního klubu, baru, restaurace nebo hotelu, použití veřejné dopravy, návštěvě obchodu či snaze do něj vstoupit během posledních 5 let?	
Ano %	24
Ne %	60
Netýká se, není relevantní %	16
CELKEM %	100
CELKEM N	1083

Při snaze o návštěvu nočního klubu, baru, restaurace nebo hotelu, použití veřejné dopravy, návštěvě obchodu či snaze do něj vstoupit během posledních 5 let bylo diskriminováno 24 % výzkumného vzorku. Diskriminace v této oblasti byla opět patrná více u mužů a také u osob středního věku, v jiných kategoriích nebyla žádná podskupina statisticky významná.

Zajímavostí, která se projevila u několika otázek, je počet osob v domácnosti. Několikrát bylo patrné, že čím větší množství osob žije v domácnosti respondenta, tím se diskriminace objevuje častěji a to v oblastech práce, bydlení a kontaktu s někým ze školy.

5.2 Diskriminace v posledních 12 měsících

Tabulka 12 Diskriminace při hledání práce v posledních 12 měsících

Zažil/a jste diskriminaci při hledání práce během posledních 12 měsíců?	
Ano %	27
Ne %	37
Netýká se, není relevantní %	36
CELKEM %	100
CELKEM N	1083

Za poslední rok zažilo diskriminaci při hledání práce 27 % respondentů. Stejně jako během posledních 5 let je tato kategorie tou, kde se diskriminace objevuje nejčastěji. Vlivy charakteristik respondentů se neodlišují, nižší je akorát procentuální zastoupení diskriminovaných. Během hledání práce bylo diskriminováno za poslední rok 44 % respondentů romského etnika, 45 % respondentů v exekuci, 50 % respondentů s mnohonásobnou exekucí a 46 % respondentů, jejichž místo bydliště bývá označováno jako ubytovna.

Tabulka 13 Diskriminace během pracovní činnosti v posledních 12 měsících

Zažil/a jste diskriminaci během pracovní činnosti (zaměstnání, podnikání) během posledních 12 měsíců?	
Ano %	17
Ne %	44
Netýká se, není relevantní %	39
CELKEM %	100
CELKEM N	1083

Za poslední rok bylo v této oblasti diskriminováno 17 % dotazovaných. Opět se jednalo častěji o muže v produktivním věku, vliv měla etnicita a problémy s exekucí či vícenásobnými exekucemi.

Tabulka 14 Diskriminace při využívání zdravotnických služeb v posledních 12 měsících

Zažil/a jste diskriminaci při využívání nějakých zdravotnických služeb během posledních 12 měsíců?	
Ano %	17
Ne %	68
Netýká se, není relevantní %	15
CELKEM %	100
CELKEM N	1082

S diskriminací při využívání zdravotnických služeb se setkala 17 % respondentů, častěji šlo o ženy a o osoby v produktivním věku. Diskriminovány byly v této oblasti všechny národnostní skupiny přibližně stejnou měrou – tedy romská, česko-romská a jiná národnost. U osob české národnosti se diskriminace objevila v nejmenší míře.

Tabulka 15 Diskriminace při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům v posledních 12 měsících

Zažil/a jste diskriminaci při pokusu pronajmout nebo koupit byt nebo dům během posledních 12 měsíců?	
Ano %	18
Ne %	32
Netýká se, není relevantní %	50
CELKEM %	100
CELKEM N	1082

V oblasti bydlení bylo v posledním roce znevýhodněno 18 % respondentů. Nejčastěji se jednalo opět o muže v produktivním věku. S diskriminací se potýkalo 27 % romských a 26 % česko-romských respondentů, dále pak 57 % respondentů v mnohonásobné exekuci. Pokud je respondentovo obydlí označováno jako ubytovna, problémy v oblasti bydlení jsou opět častější.

Tabulka 16 Diskriminace při kontaktu s někým ze školy v posledních 12 měsících

Zažil/a jste diskriminaci při kontaktu s někým ze školy / vyšší odborné školy / univerzity (univerzit) jako rodič / zákonný zástupce nebo jako student během posledních 12 měsíců?	
Ano %	8
Ne %	40
Netýká se, není relevantní %	52
CELKEM %	100
CELKEM N	1082

Tato kategorie je stejně jako u diskriminace během posledních 5 let nejméně zastoupena, diskriminace se projevila pouze u 8 % respondentů. I zde je častější u žen a také lze pozorovat nepřímou úměru vzdělání respondenta a četnosti diskriminace.

Tabulka 17 Diskriminace při kontaktu s úřady/službami v posledních 12 měsících

Zažil/a jste diskriminaci při kontaktu se správními úřady nebo veřejnými službami během posledních 12 měsíců?	
Ano %	22
Ne %	65
Netýká se, není relevantní %	13
CELKEM %	100
CELKEM N	1083

Při kontaktu se službami nebo správními úřady zažilo diskriminaci 22 % respondentů. Jednalo se nejčastěji o romské etnikum, kde se projevila diskriminace u necelých 30 %, osob jiné národnosti (tedy ne české, česko-romské, ani romské) zažilo v této oblasti diskriminaci téměř stejné procento.

Tabulka 18 Diskriminace při snaze o návštěvu v posledních 12 měsících

	Zažil/a jste diskriminaci při snaze o návštěvu nočního klubu, baru, restaurace nebo hotelu, použití veřejné dopravy, návštěvě obchodu či snaze do něj vstoupit během posledních 12 měsíců?
Ano %	16
Ne %	66
Netýká se, není relevantní %	18
CELKEM %	100
CELKEM N	1083

S diskriminací při snaze o návštěvu nočního klubu, baru, restaurace nebo hotelu, použití veřejné dopravy, návštěvě obchodu či snaze do něj vstoupit má zkušenost během posledního roku 16 % dotazovaných. Jediná patrná souvislost v této oblasti byla opět s etnicitou, kdy se romské etnikum s diskriminací setkalo častěji.

6. Závěr

Z provedené analýzy vyplývá několik následujících závěrů. Muži se cítí být diskriminováni častěji při hledání práce, během pracovní činnosti, při snaze o návštěvu nočního klubu, baru, restaurace nebo hotelu, použití veřejné dopravy, návštěvě obchodu či snaze do něj vstoupit a při snaze pronajmout či koupit byt. Ženy potom při kontaktu s někým ze školy, při využívání zdravotnických služeb a při kontaktu se správními úřady nebo veřejnými službami. Tato tendence se projevila jak u diskriminace během posledních 5 let, tak i během posledních 12 měsíců.

Další sledovanou proměnnou v souvislosti s diskriminací byla etnicita respondenta. V žádné z kategorií diskriminace nepřevažovala česká národnost, naopak téměř u všech otázek dominovala národnost romská. Dále byla diskriminace posuzována podle věku. Nejčastěji se objevovala v produktivním věku a to při hledání práce, při snaze o návštěvu nočního klubu, baru, restaurace nebo hotelu, použití veřejné dopravy, návštěvě obchodu či snaze do něj vstoupit, při snaze koupit dům a při využívání zdravotních služeb. Žádná z dalších věkových skupin v dalších kategoriích nepřevažovala.

Obyvatelé SVL, jejichž bydliště bývá označováno jako ubytovna, se cítí být diskriminováni v oblasti práce častěji, než ostatní respondenti – jak při výkonu pracovní činnosti, tak i při hledání práce, dále pak při pokusu pronajmout nebo koupit byt či dům.

Diskriminace se také projevuje častěji, pokud je vysoký počet Romů v sousedství. Zároveň se v několika oblastech objevila souvislost mezi diskriminací a počtem osob v domácnosti – čím větší je počet osob v domácnosti, tím častěji se objevuje diskriminace v oblastech hledání práce a během pracovní činnosti, při kontaktu se správními úřady nebo veřejnými službami a při snaze pronajmout či koupit byt.

Pokud respondent čelí v současnosti jedné nebo více exekucím, či čelil exekucím v minulosti, je častější diskriminace v oblasti práce, dále pak při snaze pronajmout nebo koupit byt či dům. Zajímavá byla také souvislost se vzděláním respondenta a diskriminací. Čím nižší je vzdělání respondenta, tím častěji se objevuje diskriminace v oblasti práce a při kontaktu se školou, správními úřady nebo veřejnými službami.

7. Limity výzkumu

Zkušenost s diskriminací může být každým respondentem vnímána jinak a z toho důvodu zde může jednoduše dojít ke špatné interpretaci ve dvou variantách. Na jedné straně respondent nemusí chtít přiznat svou zkušenost s diskriminací nebo si zkrátka neuvědomuje, že k diskriminační situaci došlo. Na straně druhé si může během dotazování interpretovat jako diskriminaci něco, co za diskriminaci běžně považováno není. Osobní interpretaci pojmu diskriminace každého z respondentů je proto třeba při čtení výsledků brát v úvahu.

8. Bibliografie

Čada, K. (2015). *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Praha: MPSV.

Kancelář veřejného ochránce práv (2015) *Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejné ochránkyně práv. Kancelář veřejného ochránce práv* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/CZ_Diskriminace_v_CR_vyzkum_01.pdf

Kolektiv BRIZOLIT (2018). *Labyrintem zločinu a chudoby - Kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách*. Brno: Doplněk.

MPSV. (2015). *Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 - 2025*. Praha: MPSV.

Nešpor, Z. R. (2020). *Sociologická encyklopedie – výběr kvótní*. Získáno 17. Prosinec 2020, z Sociologická encyklopedie: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/V%C3%BDb%C4%9Br_kv%C3%B3tn%C3%AD

Pascoe, Smart Richman (2009) *Perceived discrimination and health: A meta-analytic review. Psychological Bulletin* [online]. 135(4), 531–554.

Rada Evropy (2010) *Evropská úmluva o ochraně lidských práv* [online]. Strasbourg: Evropský soud pro lidská práva. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

Scheu, H. Ch. (2016) *Problematika důkazního břemene v judikatuře Soudního dvora EU*. In: Ivana Šilhánková, ed. *Vliv judikatury Soudního dvora Evropské unie na antidiskriminační právo. Sborník z odborného semináře uskutečněného dne 2. prosince 2014 v Kanceláři veřejného ochránce práv*. [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv a Wolters Kluwer, s. 55–68. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vliv_judikatury_SDEU__eBook.pdf